

Bytt bytt, kommer aldrig mer igen

En diskursanalytisk undersökning av biopolitik, transsexuella
som normbrytare och svenska statens val att kräva sterilitet i
utbyte mot juridisk könskorrigering

Lovisa Hedin

Abstract

In 1972 Sweden became the first country to allow citizens to change their legal gender. However, candidates were required to be sterilized. The matter of required sterilization pinpoints the ambivalent relationship between the state and the individual. The aim of this study is therefore to examine discursive change in the Swedish government's approach toward transsexual people and in motives to require sterilization, with focus on the trade-off between biopolitics and the individual's autonomy. The study draws on Michel Foucault's understanding of discourse, construction of the subject and biopolitics as well as Judith Butler's heterosexual matrix. The hands-on implementation of the discourse analysis is inspired by Ulf Olsson's dissertation and it is conducted on Swedish Government Official Reports from 1968, 2007 and 2010.

The study shows that the state has gone from understanding transsexuals as deviant to vulnerable and from putting the state's interest first to acknowledging transsexual people's human rights.

The concluding discussion shows that discourse in 1968 and 2007 reports can be understood as signs of gender confusion caused by the transsexual and the required sterilization as the state's biopolitical punishment for causing instability. However, the 2010 report does not follow the pattern which could implicate the matrix's fading influence.

Nyckelord: steriliseringspolitik, könskorrigering, biopolitik, heterosexuell matrix, diskursanalys

Antal ord: 9999

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte och frågeställning.....	3
1.2	Begreppsdiskussion och ordförklaringar.....	4
1.3	Avgränsningar	5
2	Vad har sagts om svensk steriliseringspolitik?	7
3	Statliga utredningar som material	10
4	Den heterosexuella matrisen som övergripande ramverk	11
5	Diskursanalys	13
5.1	Ett foucauldianskt diskursanalytiskt förhållningssätt.....	13
5.1.1	Begreppet diskurs	14
5.2	Analysverktyg	15
5.2.1	Konstruktionen av subjektet.....	15
5.2.2	Biopolitik.....	16
5.3	Praktiskt tillvägagångsätt	17
6	Identifierade diskurser	18
6.1	SOU 1968:28.....	18
6.1.1	Den genuint transsexuella	18
6.1.2	Den transsexuella som avvikande	19
6.1.3	Steriliseringskravet: ett allmänt intresse	20
6.2	SOU 2007:16.....	22
6.2.1	Den genuint transsexuella och naturliga önskemål	22
6.2.2	Kastreringskravet: den enskildas intresse och en oönskad situation.....	23
6.3	Socialstyrelsens utredning från 2010	24
6.3.1	Den transsexuella som utsatt	24
6.3.2	Den genuint transsexuella	25
6.3.3	Icke-kravet: ur individens rättighetsperspektiv	25
6.4	Diskursiva förändringar.....	26
6.4.1	Konstruktionen av den transsexuella.....	26
6.4.2	Avvägningen mellan statens och individens intressen i motiveringen av förslagen.....	27

7	Diskussion	29
	Referenser	31

1 Inledning

När 'Lag (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall' vann laga kraft den 1 juli 1972 blev Sverige första land i världen med lagstiftning som erkände och reglerade medborgarens rätt att korrigera sitt juridiska och medicinska kön. Lagen slog fast att den som efter utredning blivit diagnostiserad med den psykiatriska diagnosen transsexuell och uppfyllde ett antal kriterier skulle få tillgång till behandling, vilket i det här fallet bland annat innebar en ändring av personnumrets näst sista siffra.

Vilka krav ställdes då på patienten ifråga? Aspiranten var tvungen att vara över 18 år gammal, svensk medborgare, ogift och steril eller på annan väg sakna fortplantningsförmåga (SOU 1968:28). Det är intressant att leka med tanken på vilka reaktionerna skulle bli om också behandling av andra diagnoser skulle villkoras med att patienten var ogift och steril. Det är svårt att föreställa sig att sådana uppoffringar i utbyte mot vård skulle accepteras av samhället.

Än mer intressant blir den svenska statens val att kräva sterilitet i utbyte mot juridisk könskorrigering när man adderar statens hållning i utredningen om det gamla Sveriges steriliseringslag, som funnits sedan 1930-talet, till ekvationen. Den utredningen publicerades bara två år efter 'Lag (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall' börjat gälla och förespråkade istället ett omedelbart avskaffande av allt annat än frivillig sterilisering.

"En person skall i princip ha rätt att bestämma över sin egen kropp. Sterilisering bör – åtminstone i dagens Sverige – få företagas endast för att tillgodose enskildas intressen. Myndigheter eller andra representanter för det allmänna bör inte ges rätt att ta initiativ till sterilisering. Utredningen tar bestämt avstånd från annat än frivillig sterilisering."
(SOU 1974:25 s. 9)

Det faktum att dessa två händelser, *införandet* av sterilitet som villkor för juridisk könskorrigering 1972 och *avskaffandet* av det gamla Sveriges steriliseringslag 1976, skedde så nära i tid men står i total motsättning till varandra väckte min nyfikenhet. Även om det skulle dröja till mitten av 1990-talet innan diskussionen om de tvångssteriliseringar som genomförts i folkhemmets Sverige blev föremål för offentlig debatt (Zaremba 1999) fanns det uppenbarligen redan 1974 en medvetenhet kring vikten av individens autonomi. Utredningen menade att en person i princip skulle ha rätt att bestämma över sin egen kropp. Trots det skulle det dröja ytterligare nästan ett halvt sekel innan också den grupp som begripliggjordes som transsexuella inkorporerades i citatet ovan. Den 1 juli 2013 slopades steriliseringskravet och också transsexuellas rätt till kroppslig autonomi blev lag.

Den tidslinje uppsatsen rör sig på ser alltså ut på följande vis:

1968 publicerades SOU 1968:28 som kom med förslaget om ett steriliseringskrav i utbyte mot en juridisk könskorrigering. 1972 blev det förslaget svensk lag.

2007 gjordes SOU 2007:16 som menade att steriliseringskravet skulle slopas men att kastrering (avlägsnande av könskörtlar dvs. äggstockar respektive testiklar) istället skulle krävas. Den utredningen möttes av stark kritik och ledde inte till någon ändring av gällande lagstiftning (Bremer 2011:26f).

2010 gjorde Socialstyrelsen ytterligare en utredning som för första gången menade att reglering av fortplantningsförmåga inte hade i lagstiftning om könskorrigering att göra. Den utredningen, tillsammans med den kritik Europarådets kommissionär för mänskliga rättigheter riktade mot Sverige, samt en allt starkare aktivism och lobbyverksamhet, ledde 2013 till att lagen ändrades (Hammarberg 2009, Levande Historia 2016).

Steriliseringspolitiken ställer i någon mån förhållandet mellan stat och individ på sin spets. När en maktapparat letar sig in i människors reproduktiva organ, och uppmuntrar vissa att skaffa barn medan andra förbjuds, blir en diskussion om förhållandet mellan individens autonomi och statens auktoritära politik viktig, inte minst ur statsvetenskaplig synvinkel. Det är framförallt två aspekter som framstår som intressanta att undersöka.

För det första motiveringen av utredningarnas förslag kring transsexuellas (o)möjlighet till reproduktion, hur såg diskursen kring avvägning mellan individens och statens intresse ut?

För det andra, eftersom det dröjde till 2013 innan transsexuellas rätt till kroppslig autonomi likställdes med resten av befolkningens, blir också statens syn på transsexuella intressant. Kan man finna någon ledtråd som hjälper oss förstå valet att undanta transsexuella från en mänsklig rättighet (International Commission of Jurists, 2007) i den bild som målas upp av gruppen i utredningarna?

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att undersöka diskurser och diskursiva förändringar i svenska statliga utredningar om sterilisering som villkor för juridisk könskorrigering. Fokus ligger dels på konstruktionen av den transsexuella som subjekt och dels på avvägningen mellan individens autonomi och statlig biopolitik.

Det finns två utredningar som uppfyller ovan fastställda villkor på material: SOU 1968:28 'Intersexuellas könstillhörighet' och SOU 2007:16 'Ändrad könstillhörighet – förslag till ändring'. Ytterligare en utredning är inkluderad i materialet, Socialstyrelsens 'Transsexuella och övriga personer med könsidentitetsstörningar - Rättsliga villkor för fastställelse av könstillhörighet samt vård och stöd' som publicerades 2010. Detta eftersom jag också är intresserad av hur diskursen kring konstruktionen av den transsexuella och avvägningen mellan autonomi och auktoritet såg ut i den första statligt utgivna utredningen som förespråkade ett slopande av steriliseringskravet.

Studien är teorianvändande och centrerar Michel Foucaults idéer om diskurs, biopolitik och konstruktionen av ett subjekt i det diskursanalytiska förhållningssättet. Det praktiska genomförandet av studien, användandet av analysverktyg och analysfrågor, är inspirerat av Ulf Olssons avhandling som presenteras närmre i avsnitt 5.3. Med hjälp av detta metodologiska förhållningssätt har diskurser och diskursiva förändringar i materialet uttolkats.

Som ett inringande teoretiskt ramverk används Judith Butlers queerteoretiska heterosexuella matris utifrån vilken resultaten kommer att diskuteras i kapitel 7.

Den frågeställning jag utgår från lyder:

Hur har diskurser kring konstruktionen av den transsexuella som subjekt samt avvägningen mellan individuell autonomi och samhällslig biopolitik förändrats mellan statliga utredningar skrivna 1968, 2007 och 2010?

1.2 Begreppsdiskussion och ordförklaringar

Att använda ett begrepp som transsexualism är i någon mån att reproducera juridikens och medicinsk vetenskaps begripliggörande av en grupp människor som inte är tillnärmelsevis så homogen som statligt material framställer den (Bremer 2011:19). Att ändå återge begrepp som kan tyckas tveksamma motiveras av att det är språket som står i fokus i en diskursanalys. Att referera ambivalenta begrepp blir därför viktigt, inte minst för att belysa tveksamheter.

De ordförklaringar som följer är tänkta som en vägledning in i uppsatsens ämne. Även om de inte refereras så ofta i texten blir de ändå viktiga för att förstå uppsatsens perspektiv.

Juridiskt kön	Det kön lagen anser att en person tillhör. Bestäms oftast inom ett par minuter efter födseln baserat på hur läkaren tolkar barnets kropp. Syns bland annat i passet och i personnumret. Kan vara antingen man eller kvinna (RFSL Ungdom, 2016)
Medicinskt kön	Definieras vid födseln utifrån en persons könskromosomer, könsorgan och könskörtlar (testiklar, äggstockar) i förhållande till förordningar om vilka kombinationer som ska räknas som man/kvinna. Kallas ibland biologiskt kön (RFSL Ungdom, 2016a).
Transsexualitet	En medicinsk diagnos som kan ställas utav Socialstyrelsens rättsliga råd på en person vars könsidentitet inte korrelerar med det kön en blev tilldelad vid födseln. En del upplever det som ett stadium som passerar när juridiskt och/eller medicinskt kön korrigerats, andra fortsätter att betrakta sig som en transsexuell person (NE 2016).
Intersexualism	En medfödd medicinsk diagnos. Innebär att ens kropp (könskromosomer, könskörtlar, könsorganens utveckling) inte kan könsbestämmas som uteslutande kvinnliga/manliga utifrån samhällets idé om dessa kategorier (NE 2016a).

Transperson	Ett paraplybegrepp som rymmer en mängd olika identiteter och personer vars gemensamma nämnare är att de bryter samhällets normer kring kön, och inte tillhör det kön en blev tilldelad vid födseln. Kan inbegripa exempelvis transsexuella, icke-binära, crossdressers och nongender personer (NE 2016b).
Cisperson	En person som inte är trans utan upplever att ens kropp, könsidentitet och juridiska kön alla pekar åt samma håll. Både omvärlden och en själv identifierar sig helt och hållet som tillhörande ett kön (NE 2016c).

1.3 Avgränsningar

Att uppsatsen avgränsats till en svensk kontext kan dels motiveras med tanke på det material som finns tillgängligt (se kapitel 3) men också det faktum att Sverige internationellt sett betraktas som ett föregångsland när det kommer till mänskliga rättigheter. Dean Spade, amerikansk transaktivist och jurist, skriver i artikeln *Trans Law and Politics of a Neoliberal Landscape* (2009) om sin förvåning över att Sverige då fortfarande krävde sterilisering, trots att landet var först i världen att lagstifta rätten till könskorrigering. Han menar därför att svensk administrativ reglering av transpersoner kan betraktas som ett av de mer intressanta fallen att undersöka.

Vidare har jag valt att koncentrera mig på diskursiva förändringar inom två områden, konstruktionen av transsexuella som subjekt och avvägningen mellan individens autonomi och statens biopolitik i motiv av kravet på sterilitet. Att på förhand specificera vilka diskursiva formationer som utgör studieobjekt leder till att andra intressanta aspekter av materialet inte fångas upp. Med respekt för utredningarnas omfång blir det dock nödvändigt att avgränsa ett tillräckligt specifikt studieobjekt för få rum med en djupare analys (Teorell & Svensson 2007:21f). Valet av vinklar baseras på en ambition att knyta uppsatsen till tidigare forskning om svensk steriliseringspolitik, som ofta använt biopolitik som teoretiskt begrepp avsett att fånga de spänningar som finns i förhållandet mellan stat och individ. Konstruktionen av subjektet knyter dels på ett förtjänstfullt sätt samman Foucault med queerteorin och Butlers heterosexuella matris men är också ett vanligt förekommande teoretiskt ramverk i tidigare forskning kring 1972 års lagstiftning om könskorrigering.

Materialet behandlar både transsexuella och intersexuella medan uppsatsen enbart koncentrerar sig på transsexualism. De två grupperna är inte på något sätt synonyma med varandra, behandlas och konstrueras olika i utredningarna och det är därför ett högst medvetet val att inte klumpa ihop dem i en analys.

2 Vad har sagts om svensk steriliseringspolitik?

En av ambitionerna med uppsatsen är att knyta samman den jämförelsevis omfattande forskningen som gjorts om de steriliseringslagar som instiftades på 1930- och 40-talen, med den till omfånget mer blygsamma forskning som gjorts kring 1972 års lag om könskorrigering och dess steriliseringskrav. Det har dragits förhållandevis få paralleller mellan dessa båda steriliseringslagar och ett av uppsatsens bidrag till forskningsfältet är således att göra en sådan. Ett sätt att gå tillväga är att kombinera de båda områdenas teoretiska ramverk till ett. På så sätt ansluter sig uppsatsen både till en tradition av att analysera svensk steriliseringspolitik som biopolitik (vilket handlar om att fundera över relationen mellan stat och individ och som ofta är fokus i forskning om 1930- och 40-talets steriliseringspolitik) och ett queerteoretiskt vetenskapsfält där lagstiftning genom den heterosexuella matrisen analyseras som heteronormativ och transsexuella som normbrytare. Det är ofta den teoretiska utgångspunkten i forskning om 1972 års lagstiftning. Det är i spänningsfältet mellan dessa båda forskningsfärer min uppsats bör läsas.

Nedan redogörs för en del av den tidigare forskningen som knyter an till mitt syfte, och de huvudsakliga resultat som blir intressanta för min undersökning. Gunnar Broberg & Mattias Tydéns och Maija Runcis forskning har framförallt bidragit som underlag för uppsatsens förståelse om svensk steriliseringspolitik och med inspiration till användandet av Foucaults biopolitik som teoretiskt perspektiv. Eftersom Sara Edenheim och Signe Bremers doktorsavhandlingar ligger närmre mitt ämnesval förhåller sig uppsatsen ännu tydligare till deras resultat och tolkningar av den heterosexuella matrisens användbarhet. De diskuteras i förhållande till uppsatsens uttolkningar och slutsatser i kapitel 7.

1997 publicerade Dagens Nyheter en artikelserie om de svenska tvångssteriliseringarna skriven av journalisten Maciej Zaremba (Zaremba 1999:14f). Den blev startskottet för en offentlig debatt som bland annat resulterade i den steriliseringsutredning som menade att staten borde bevilja skadestånd till de mellan 20 000 och 30 000 som bedömdes ha blivit tvångssteriliserade (SOU 2000:20 s. 33).

Redan 1991 publicerades dock Gunnar Broberg och Mattias Tydéns *Oönskade i folkhemmet: rashygien och sterilisering i Sverige* (2005) som behandlar den svenska steriliseringspolitiken mellan 1930- och 70-talet. Rashygienens utveckling och roll i politiken avhandlas och författarna betonar dess vetenskapliga legitimitet. Tiden präglades av hygien, läkaren ersatte prästen som sanningssägare, samtidigt som begreppet också hade moraliska konnotationer (2005:19,67,182). Det ansågs vara individens samhällliga plikt att med sin

person bidra till ett värnande av folkstammen, att förbli lojal gentemot staten (2005:23,83). Författarna menar avslutningsvis att rashygien som fenomen rymmer flera spänningar där en av de mer centrala är förhållandet mellan en stats biopolitiska intresse att höja befolkningens kvalitet och individens rätt till autonomi. Motiven till steriliseringspolitiken handlar oftast om att bli av med det oönskade men det görs också försök att lägga det i individens eget intresse (2005:178ff).

Historiken Maija Runcis avhandling *Steriliseringar i folkhemmet* (1998) undersöker steriliseringspolitiken som aktualiserande statens grepp över individen ur ett makt- och könsperspektiv. Över 90 procent av steriliseringarna utfördes på kvinnor och Runcis kritiserar Broberg & Tydén's avsaknad av genusperspektiv (1998:27). Hon tecknar en bild av ett kollektivistiskt samhällsprojekt där kvinnor på grund av 'ohämmad sexualitet' stämplades som skadliga för allmänheten och korrigerades in i ett mer önskvärt beteende. Runcis visar också att lagarna utgick från vad hon benämner som ett 'socialt könsmonster' där den tillämpades olika på kvinnor och män (1998:277ff). Runcis undersökning koncentrerar sig i högre grad på förhållandet mellan staten och kvinnor som *specifikt utsatt* grupp. Eftersom också min undersökning förstår transsexuella som en grupp av särskilt intresse för svenska staten blir Runcis avhandling intressant att ta avstamp från. En av Runcis slutsatser är att det fanns utrymme för staten att motivera steriliseringslagarna med hjälp av idéer om allmänhetens bästa (1998:15ff).

Sara Edenheims och Signe Bremers avhandlingar om 1972 års lagstiftning och konstruktionen av transsexuella i svensk lagstiftning har varit speciellt betydelsefulla för uppsatsen, eftersom de använder Butlers heterosexuella matris som teoretiskt ramverk. Båda är författade innan steriliseringskravet upphävdes 2013, och min undersökning kan därför läsas som ett bidrag till att förstå också utredningar som förespråkar ett slopande av steriliseringskravet och statens hållning i dessa. Med tanke på att steriliseringskravet inte längre gäller blir ett aktualiserande av forskningsfältet viktigt.

Historikern Sara Edenheims doktorsavhandling *Begärets lagar – moderna statliga utredningar och heteronormativitetens genealogi* (2005) undersöker betydelser av könat begär i den normativa subjektförståelse som kan uttolkas ur de SOU som skrivits om transsexualism, homosexualitet och intersexualitet mellan 1943 och 2001. Edenheim fokuserar på vad som möjliggörs respektive utesluts genom texternas diskurser. Hon menar att en transsexuell kropp i utredningarna framställs som förhållandevis begriplig. Eftersom transsexuella väntas överge det kön de blivit tillskrivna vid födseln och helt gå upp i det motsatta påverkas inte idén om två stabila kön. Edenheim drar slutsatsen att transsexualitet kan betraktas som den heterosexuella matrisens ultimata bekräftelse (2005: 121ff).

Signe Bremers avhandling *Kroppslinjer – kön, transsexualism och kropp i berättelser om könskorrigering* (2011) undersöker med hjälp av arton egenupplevda berättelser om könskorrigering den svenska lagstiftningens begränsande och möjliggörande av transsexuellas personskap. Bremer förstår den transsexuella kroppen som en statlig angelägenhet (2011:37). Med det menas att den blir föremål för biopolitisk reglering i högre utsträckning än andra kroppar.

Skälet att den transsexuella kroppen generellt, och speciellt dess förmåga till reproduktion, är av sådant intresse är det faktum att den inte harmoniserar med den heterosexuella matrisens logik (2011:212ff). Den skaver och genererar spänningar på ett sätt som gör den obegriplig. Den lösning som lagstiftningen inneburit kan betraktas som en process i flera steg. Först måste kroppen regleras, omformas och omstöpas in i en form som gör den begripligt könad. Att passera in i begriplighet innebär att kroppen erkänns, att den får medborgerlig status. Men för att staten ska erbjuda detta krävs också en motprestation: en transsexuell kropp måste avsäga sig rätten till reproduktion. Bremer betraktar detta som en biopolitisk bestraffning och som en form av juridiskt våld. Genom att bestraffa den transsexuella kroppen upprätthålls idén om "[...] entydigt rent könade människor – linjära kvinnor och män" (2011:220).

3 Statliga utredningar som material

Det empiriska primärmaterialiet i uppsatsen består av tre utredningar, två SOU och en gjord av Socialstyrelsen, som hanterar frågan om sterilitet som villkor för juridisk könskorrigering.

Sara Edenheim skriver i sin avhandling *Begärets lagar*, som baseras på ett likartat material, att utredningssystemet i Sverige är unikt ur ett internationellt perspektiv. Det är dels offentligt och därmed lättillgängligt, men också genomgående homogent ur struktureringssynpunkt med en likartad argumenterande ambition vilket gör att det lämpar sig speciellt väl i undersökningar som intresserar sig för jämförelser eller förändringar över tid. Generellt sett väger det tungt i beslutssammanhang, av uppsatsens material har två av tre utredningar lett till ny eller ändrad lagstiftning (Edenheim 2005:17ff). Förutom det faktum att svensk politik generellt ligger nära till hands att analysera finns det med andra ord fler skäl att välja det som studieobjekt.

Offentliga utredningar är formellt sett skrivna av en eller flera förordnade utredare, men här analyseras de inte enbart som dessa individers åsikter utan som texter representativa för den svenska statens hållning i frågan, och ett material med inflytande på subjektstillblivelse (Edenheim 2015:317). Att operationalisera 'statens syn' på en specifik fråga eller grupp i samhället genom att analysera innehåll i statligt utredningsmaterial är ett vanligt tillvägagångssätt (Bergström & Boréus 2012:382). Utredningen från 2010 kan betraktas som en mindre omfattande version av en statlig utredning. Den är författad på uppdrag av Socialstyrelsens generaldirektör men är betydligt kortare och har inte samma politiska tyngd. Den kan således inte helt likställas med en SOU. Trots det kom den att få stor betydelse för utvecklingen, och i den slutgiltiga propositionen som ledde till en ändring av lagen är förslaget identiskt med det i Socialstyrelsens utredning (Regeringens prop. 2012/13:107). Jag har gjort bedömningen att Socialstyrelsens utredning är den text som i störst utsträckning fyller funktionen av en SOU och argumenterar för att steriliseringskravet ska slopas helt.

Det finns skäl att diskutera användandet av statliga utredningar som material i en diskursanalys med foucauldianska förtecken. Edenheim, vars undersökning är baserad på Foucaults teorier, menar att Foucault ifrågasatte idén om att lagen skulle ha en särställning som normerande institution och därför inte såg lagen eller lagförslag som ett centralt studieobjekt. Han menade istället att normaliserande mekanismer på mikronivå, och vetenskapen som institution, var viktigare. Edenheim menar dock att utredningar fortfarande har makt att lyfta fram viss vetenskap och kunskap på bekostnad av konkurrerande idéer, och att de därför ändå kan betraktas som ett fruktbart studieobjekt i diskursanalyser baserade på Foucault (Edenheim 2005: 21ff).

4 Den heterosexuella matrisen som övergripande ramverk

För att ytterligare tydliggöra det sammanhang i vilket uppsatsens bör läsas används Judith Butlers heterosexuella matris som ett *inringande queerteoretiskt ramverk*. Teorin ingår med andra ord inte i utformningen av undersökningen utan återkommer som en idé att förhålla sig till i diskussionen av undersökningens resultat. Framförallt är det idén om transsexuella som brytande mot den heterosexuella matrisen heteronormativitet och dess konsekvenser som används.

Detta ter sig som en lämplig inramning eftersom jag har ambitionen att knyta uppsatsen också till queerteoretisk forskning om hur svensk lagstiftning generellt förstått och konstruerat gruppen transsexuella. Inom det området används ofta den heterosexuella matrisen på ett liknande sätt.

Foucault och Butler framstår också som en god kombination då de båda ingår i en socialkonstruktivistisk tradition. Användandet av Foucaults idé om konstruktionen av ett subjekt kopplar samman de båda teoretikerna då också Butlers arbete bottenar i frågan om hur identitet och subjektet formas – både av oss själva och av omvärlden. Den heterosexuella matrisens utformning bygger till viss del på Foucaults idé om subjektets konstruktion (Edenheim 2005: 45ff, Rosenberg 2005:15).

Judith Butler, amerikansk professor i retorik och litteraturvetenskap och en av genusforskningens mest namnkunniga, myntade på 1990-talet begreppet *den heterosexuella matrisen* för att fånga den linjära logiken om kön, genus och begär kring vilken samhället är uppbyggt (Ambjörnsson 2006:112ff). Idén ingår i ett vidare queerteoretiskt ramverk som blir viktigt för att förstå Butlers teoretiska ansats.

Queerteori låter sig inte så lätt definieras, mycket på grund av en ambition om att förbli gränsöverskridande, tvetydigt och en smula obekvämt. Ett centralt studieobjekt är samhälleliga förgivettaganden om vad som är naturligt eller normalt, och queeteorins uppgift är att belysa dessa för att kunna kritisera dem. Eftersom begreppet queer är sprunget ur homopolitiska strömningar är det ofta brotten mot sexuella normer som står i centrum (Ambjörnsson 2006:7ff).

Att manligt och kvinnligt är socialt skapade tankekonstruktioner baserade på en kulturell och historisk heteronormativitet är en av queeteorins viktigaste poänger, och Butler en av dess främsta förespråkare. Hon kritiserade tidigt uppdelningen mellan kön och genus, där genus skulle representera det socialt skapade könet, och effekten blev att begreppet kön behöll något av en essentialistisk klang. Hon menar att även idén om ett biologiskt kön är socialt konstruerad (Butler 1990/2007).

Vidare betonar Butler att kön är *performativt*, det skapas genom medvetna och omedvetna handlingar. Beteenden genereras inte för att vi tillhör ett kön, vi skapar vårt kön genom beteenden. Genom att gång på gång upprepa vissa handlingar säkrar vi omvärldens godkännande och är med och bidrar till att normer kring kön upprätthålls (Butler 1990/2007).

Det är denna heteronorm som Butler identifierar som den heterosexuella matrisen. Matrisen beskriver inte bara *hur* kvinnor respektive män antas vara och uppträda utan också *att* de ska vara män respektive kvinnor. En kvinna = kvinnlig = feminin och en man = manlig = maskulin. Samtidigt knyts det heterosexuella begäret som ett omslutande band runt ramen, och positionerna ställs i dikotomi gentemot varandra vilket skapar ett binärt system. För att uppfattas som en 'riktig' kvinna måste en ha en kropp som kodas som kvinnlig, ett beteendemönster som anses kvinnligt, och ett begär till mannen, det 'motsatta' könet (Butler 1990/2007).

Syftet med systemet är enligt Butler att begripliggöra kroppen, vilket leder till att alla kroppar som på någon punkt inte följer sitt på förhand tilldelade manus framstår som obegripbara och avvikande. Exempelvis transpersoner, intersexpersoner, cross-dressers och icke-binära tolkas som ett hot mot den (upplevda) stabilitet som den heterosexuella matrisen erbjuder och straffas därför av omgivande samhälle (Butler 1990/2007, Ambjörnsson 2006).

I boken *Genus ogjort* (2004/2006) diskuterar Butler konsekvenserna av att bryta matrisens logik. Hon menar att matrisen kräver en oemotsagd inordning av alla, men i gengäld erbjuder de som passar in ett *erkännande*. Vad är det då som erkänns? Butler menar att det är först när en person klarat den heterosexuella matrisens test som denne kan betraktas som fullt ut *mänsklig*. Det innebär samtidigt att alla som inte lyckas passera som hemmahörande i en, och endast en kategori, inte erkänns en fullt ut mänsklig status. De konstrueras som mindre-än-mänskliga.

5 Diskursanalys

I avsnitt 5.1 redogörs först för diskursanalysen, uppsatsens metodologiska tillvägagångssätt, och sedan arbetsprocessen som föregått det slutgiltiga valet av metod. I avsnitt 5.1.1 redovisas uppsatsens användning av diskursbegreppet. I avsnitt 5.2 utvecklas sedan undersökningens analysverktyg närmre och en bild av hur de tolkas och används i uppsatsens kontext presenteras. Slutligen presenteras undersökningens praktiska tillvägagångssätt, i avsnitt 5.3.

5.1 Ett foucauldianskt diskursanalytiskt förhållningssätt

Utgångspunkten för utformandet av det diskursanalytiska förhållningssättet har varit uppsatsens övergripande syfte. Det har inneburit en friare arbetsprocess och ett slutgiltigt tillvägagångssätt som skiljer sig från de mer tekniska mallar som formulerats av exempelvis Norman Fairclough och Ernesto Laclau & Chantal Mouffe (Winther Jörgensen & Phillips 2000). Genom att först centrera syfte och sedan utforma den metod som bäst besvarar frågeställningarna kan förhållningssättet betraktas som resultatet av ett samspel mellan teori, metod och empiri. Samtidigt innebär ett friare metodologiskt förhållningssätt högre krav på transparens och tydliga motiveringar (Teorell & Svensson 2007:281). Eftersom det är inspirerat av tidigare forskning med likartade syften kan det dock betraktas som i grunden samhällsvetenskapligt förankrat.

För klarhetens skull tydliggörs först vad uppsatsen *inte* är. Uppsatsen bör inte betraktas som en foucauldiansk diskursanalys enligt konstens alla regler. Skälen till detta är flera. En sådan är för det första svår att helt få korn på, för det andra alltför omfattande för sammanhanget och för det tredje inte optimal för undersökningens syften (Hall 2013:29ff). Uppsatsens kan dock betraktas som centrerande av Foucault när det kommer till både metod och teori, som i en diskursanalys oundvikligen tvinnas samman. Det diskursanalytiska angreppssättet är baserat på en foucauldiansk tolkning av begreppet diskurs och analysverktygen (konstruktionen av subjekt och statens biopolitik) är hämtade från Foucaults verktygslåda. Eftersom också tillvägagångssättet är inspirerat av en avhandling som utför en slags foucauldiansk diskursanalys finns det onekligen många beröringspunkter med den metodologiska traditionen (Olsson 1997). Det är inte desto mindre viktigt att se skillnaderna.

Uppsatsens ämne, svensk steriliseringspolitik, kan betraktas som ett fall av biopolitik därför att teorin på ett förtjänstfullt sätt belyser de spänningar i förhållandet mellan stat och individ som steriliseringspolitiken illustrerar (Teorell

& Svensson 2007:47, Foucault 1976/2002). Eftersom biopolitik som teori utgör något av en utgångspunkt för uppsatsen blir det i utformningsprocessen av det diskursanalytiska förhållningssättet viktigt att använda en definition av diskurs som går väl ihop med det teoretiska ramverkets premisser. Marianne Winther Jørgensen & Louise Phillips menar att detta är idén med och styrkan i en diskursanalys: teori och metod hör ihop på ett sätt som bör innebära ett gemensamt vetenskapsteoretiskt fundament (2000:10f). Valet att använda en foucauldiansk tolkning av diskursbegreppet gjordes med andra ord dels med hänsyn till central teori, då det säkerställer en gemensam ontologisk position, men också med tanke på att den lämpar sig väl i förhållande till uppsatsens syfte om att undersöka *diskursiv förändring* (Bergström & Boréus 2012:362, Olsson 1997:24).

Vidare betonar Winther Jørgensen och Phillips att så länge kravet på gemensam vetenskapsteoretisk grund är uppfyllt innebär ett adderande av ytterligare element från andra teorier ett breddande av analysen och att man lättare kan ta hänsyn till ett ämnes komplexitet (2000:141) vilket är ett skäl till att Judith Butlers heterosexuella matris förts in som ett inringande teoretiskt ramverk.

Den gemensamma ontologiska positionen för uppsatsens teori och metod kan beskrivas som socialkonstruktivistisk. Ett socialkonstruktivistiskt angreppssätt innebär bland annat att kunskap inte antas existera oberoende av kontexten i vilken den skapas eller upprätthålls. Det är ett anti-essentialistiskt synsätt som betonar att det som beskrivs som sanning och kunskap ständigt förändras. I ett diskursanalytiskt sammanhang innebär det också att man erkänner att den tolkning av text som görs inte är oberoende av uttolkaren. Det är alltså fullt möjligt att någon annan skulle kunna uttolka mening ur materialet annorlunda. Så länge arbetsprocessen är väl genomförd och redovisad för är detta dock inget problem för uppsatsens slutsatser (Winther Jørgensen & Phillips 2000: 11ff, Bergström & Boréus 2012:30).

5.1.1 Begreppet diskurs

Michel Foucault menade att hans teorier och begrepp var avsedda att användas som en verktygslåda från vilken var och en i enlighet med forskningens syften är fri att välja ut lämpliga redskap, vilket många tagit fasta på (Olsson 1997:33).

Foucaults egna analyser kan delas in i en första arkeologisk fas och ett senare genealogiskt arbetssätt. Även om de inte helt kan skiljas åt kan det förra karaktäriseras som mer inriktad på hur kunskap och vad som anses vetbart förändras över tid, medan genealogin vill få oss att se annorlunda på vad vi idag (tror oss) veta (Bergström & Boréus 2012:359). En annan skillnad ligger i synen på hur man bör betrakta begreppet diskurs. Foucaults tidigare forskning separerade det diskursiva från det icke-diskursiva och satte text i fokus medan den senare utvidgade begreppet till att också inbegripa sociala praktiker (Bergström & Boréus 2012:357). En definition hämtad från hans tidigare verk lyder:

”För den händelse en regelbundenhet kan definieras mellan objekten, de olika typerna av utsägelser, begreppen, de tematiska valen, skall vi komma överens om att säga att vi har att göra med en diskursiv formation.”

(Foucault 1969/2002:54f).

I uppsatsen används denna tidigare förståelse av begreppet diskurs där text är studieobjekt. Någon analys av sociala praktiker kopplade till identifierade diskurser i steriliseringspolitiken blir därför inte aktuell. Analysobjektet i den diskursanalys som här utförs är istället textens *utsagoplan* eller *uttrycksplan* vilket i praktiken innebär vad som står att läsa i materialet. Det rör sig inte om att hitta dolda meningar i materialet utan analysera vad som sägs eller skrivs för att kartlägga de regelbundenheter som styr vad som kan sägas. Uttryckt annorlunda handlar det om att *identifiera diskurser* (Bergström & Boréus 2012:358, Foucault 1971/1993).

5.2 Analysverktyg

5.2.1 Konstruktionen av subjektet

Det första analysverktyget i uppsatsen består av Foucault idé om konstruktionen av ett subjekt. I uppsatsen är det konstruktionen av den transsexuella individen som subjekt som avses. Genom att undersöka vad som framställs som ett *naturligt* beteende eller *naturliga* önskemål och viljor kan den bild av transsexuella som konstrueras uttolkas.

Ett av Foucaults syften var att fundera kring de processer genom vilka människan konstrueras som ett subjekt. Hans poäng var att de epitet vi har fått tillskrivna inte existerar i sig utan har blivit producerade genom olika diskursiva formationer. Ur detta anti-essentialistiska perspektiv förekommer inte en subjektsposition som den sjuke eller den kriminelle som en på förhand given identitet utan har formats genom olika objektifieringsprocesser. Han identifierar tre olika former av objektifiering: makt- och vetandeprocesser, åtskiljande praktiker samt den inre omvandlingen, vilken benämns som subjektifikationsprocessen. I undersökningen ligger fokus på de åtskiljande praktikerna som med vetenskapligt producerad kunskap (något Foucault ställer sig starkt kritisk till) i ryggen delar in människor i binära system. Framförallt ställs det normala/naturliga i kontrast till det onormala/onaturliga och det sanna i kontrast till det falska (Foucault 1982, 1972/2010).

5.2.2 Biopolitik

Det andra analysverktyget i uppsatsen är begreppet biopolitik. Det används för att sätta fingret på statens auktoritativa reglering av befolkningen som helhet, vilket här utgörs av kraven på sterilisering eller kastrering. Regleringen av transsexuellas reproduktiva förmågor förstås som ett biopolitiskt verktyg avsett att kontrollera en specifik grupps möjligheter till reproduktion, eftersom det i perioder inte har stämt överens med idéer om vad som ansetts önskvärt. Att använda biopolitik för att analysera en politik som fungerar så repressivt som steriliseringspolitik, och i någon mån använda det som ett motsatsbegrepp till idén om individens autonomi, är *en* möjlig användning av teorin. Annorlunda användningar och tolkningar är möjliga. I tidigare forskning om svensk steriliseringspolitik är det dock ett vanligt sätt att tolka steriliseringspraktiker.

Analysverktyget används för att förstå de utsagor som motiverar steriliseringskrav med argument som rör befolkningen som helhet, allmänheten eller samhället generellt. Genom att undersöka vad som konstrueras som en *önskvärd/oönskad* situation för det allmänna kan det biopolitiska motivet till sterilisering uttolkas.

Begreppet biopolitik är en avknoppning från Foucaults idé om *gouvernementalité*, som först helt kort redogörs för. *Gouvernementalité*, på svenska översatt till *regerandekomplexet*, är Foucaults begrepp för konsten att styra i vid mening. Med det menas inte bara statens biopolitik utan en rad olika kontrollerande tekniker avsedda för rad olika objekt, allt från befolkningen som helhet till individers självreglerande mekanismer inkluderas. En helt entydig precisering ges aldrig av Foucault, vilket har lett till att eftervärlden använt det som analytisk inspirationskälla i undersökningar av samhällsliga fenomen (Walters 2012). Även om definitionen är bred koncentrerade sig Foucault i analyser av *regerandekomplex* framförallt på hur stater styrs och hur stater styr sin befolkning. Genom att titta på texter som produceras av stater kan vi se hur staten kontrollerar och reglerar i enlighet med rådande biopolitiska föreställningar (Walters 2012).

Regerandekomplexet hjälper oss utforska hur makt fungerar genom att se hur praktiker och tekniker formar beteenden (Walters 2012:11). Den makt som analyseras i uppsatsen kan beskrivas som verksam på en makronivå i samhället. Biomakt, som i praktiken omsätts i biopolitik, är ett uttryck för *regerandekomplexet*.

Konceptet biopolitik har sedan det först introducerades i början av 1900-talet fyllts med olika innebörd, varav en del står långt från Foucaults tolkning. Thomas Lemke (2010), tysk sociolog som gjort sig känd för sina läsningar av Foucault, menar att det idag bör förstås framförallt som förhållandet mellan en stat och dess befolkning i enlighet med hur Foucault använde det. I *Sexualitetens historia – Viljan att veta* (1976/2002) som först publicerades 1976 beskriver Foucault begreppet som en form av makt som blir synligt i skärningspunkten mellan liv och politik. Det kan förstås som ett reglerande och förvaltande verktyg för staten att använda mot sin befolkning som helhet, vilket i förlängningen påverkar enskilda

individer, för att uppnå idéer om vad som anses önskvärt. Biopolitiken arbetar genom kroppen som grundval för biologiska processer: reproduktion, födelsetal och dödlighet, befolknings livslängd och folkhälsa är centrala fenomen. Foucault menade att denna (på 1700-talet) nya politik inte längre hade som främsta funktion att döda utan istället lägga beslag på livet från vaggan till graven (1976/2002:137ff).

En viktig aspekt i att förstå Foucaults sätt att betrakta statens biopolitik över befolkningen är att makten lyckas legitimera sina praktiker genom att hänvisa till att de initierades för att förbättra. Genom att påvisa att en biopolitisk praktik såsom steriliseringar syftar till att uppnå något *önskvärt* blir det en legitim praktik.

5.3 Praktiskt tillvägagångsätt

Göran Bergström och Kristina Boréus skriver i metodboken *Textens mening och makt* (2012) om Ulf Olssons avhandling *Folkhälsa som pedagogiskt projekt* (1997) som ett exempel på en diskursanalys inspirerad av Foucault. Syftet med Olssons avhandling, att synliggöra och analysera diskurser i statliga utredningar med inriktning på förhållandet mellan individ och stat, ligger nära mitt och jag har därför valt att utveckla ett praktiskt diskursanalytiskt tillvägagångssätt med inspiration från Olssons avhandling.

Han använder en rad begrepp hämtade från Foucault som analysverktyg (möjlighetsvillkor, subjektifikationsprocesser, positiv och negativ maktutövning, konstruktion av subjektet samt makt- och vetanderelationer) vilka görs om till analysfrågor att ställa till materialet (Olsson 1997:49f). Strukturmässigt bär Olssons avhandling och uppsatsen på många likheter, men som analysverktyg har istället konstruktionen av subjektet och biopolitik valts ut. Dessa har omvandlats till följande analysfrågor

- I. Hur konstrueras den transsexuella individen som subjekt i materialet?
- II. Vilka beteenden/viljor/önsknings konstrueras som normala respektive onormala?
- III. Hur motiveras utredningens förslag kring (o)tillåten fortplantning med idéer om avvägningen mellan individens autonomi och samhällets bästa?
- IV. Hur legitimeras de biopolitiska praktiker som materialet förespråkas med hjälp av idéer om det önskade/oönskade?

I ett första steg har jag närläst materialet. Utvecklingen av analysverktygen- och frågorna har skett i samspel mellan teori och empiri och de färdigt utformade frågorna har sedan ställts till materialet. Med hjälp av svaren har en rad diskurser och diskursiva förändringar identifierats, som presenteras med hjälp av citat. Redovisningen av undersökningen nedan kan upplevas en aning citattung men med tanke på kraven på uppsatsens intersubjektivitet och möjligheten att följa forskningsprocessens alla steg kan det ändå anses motiverat (Teorell & Svensson 2007:281).

6 Identifierade diskurser

De identifierade diskurserna presenteras i tre avsnitt där varje utredning representerar ett tidsmässigt nedslag. I varje avsnitt besvaras först analysfrågor rörande konstruktionen av subjekt och därefter de som responderar till motivering av steriliseringskravet, med fokus på diskursen rörande avvägning mellan individ och samhälle. Därefter presenteras i avsnitt 6.4 de diskursiva förändringar som uttolkats ur materialet.

6.1 SOU 1968:28

6.1.1 Den genuint transsexuella

En dominerande diskurs i konstruktionen av den transsexuella syftar till att fastslå den genuina transsexualismens ”kännetecken”. Genom att beskriva hur en äkta transsexuell person känner, beter sig och fungerar mejslas en snäv roll ut för de transsexuella. Transsexuella konstrueras som otvetydigt säkra på sin sak. De hyser mycket starka negativa känslor kring den egna kroppen (”avsky”, ”äckel”) och vill alla genomgå kirurgi för att förändra kroppen.

”Uppställandet av de nu nämnda kraven för fastställande innebär samtidigt ett försök att i lagtext ange de kännetecken som utmärker transsexuella personer.” (SOU 1968:28; s. 51)

”Man kan med avseende på detta stadium ange fyra karakteristika, vilka återfinns hos samtliga transsexuella: [...] Äckel och avsky över den egna kroppen, främst könsorganen. [...] En intensiv önskan att med kirurgiska eller hormonella åtgärder få en anatomisk förändring till stånd i syfte att uppnå likhet med det motsatta könet. Detta innebär för kvinnorna en önskan om att få bröstet decimerade samt menstruationerna att upphöra, hos männen önskan att få könsorganen borttagna, en konstgjord slida tillskapad samt skäggväxten avlägsnad.” (SOU 1968:28; s. 26).

”Debut, utveckling och symtom måste vara typiska. [...] Vederbörande bör helst sedan minst något år ha levt och uppträtt i den motsatta rollen och därvid visat sina möjligheter att bemästra ett liv i motsatt könsroll. Detta medför självfallet stora påfrestningar för patienten, innan rättsliga åtgärder vidtagits. Erfarenheten talar dock för att den genuint transsexuelle, utan hinder av miljöpåfrestningar, redan tidigt etablerar sig i den motsatta könsrollen.” (SOU 1968:28; s.31)

Diskursen kring äkta eller genuin transsexualism rymmer också idéer om falskhet, de icke-manifesta transsexuella och transvestiter. Genom att slå fast att de identifierade kännetecken återfinns hos ”samtliga transsexuella” osynliggörs de individer som inte lever upp till förväntningarna, och de ogiltigförklaras som transsexuella. I praktiken nekas de utredning och möjlighet till könskorrigering.

”De transsexuella hyser ju en stark önskan att få till stånd även anatomiska förändringar av angivna slag. Om någon är tveksam i detta hänseende, kan det vara ett tecken på att den psykosexuella inriktningen inte är manifest.” (SOU 1968:28; s. 44)

”Sannolikt finns en randgrupp mellan transvestiter och transsexuella, dvs. personer som upplever en tvekan om vilket kön de egentligen tillhör. Man kan räkna med att de rena och klassiskt transsexuella ibland rekryteras från denna grupp av potentiellt transsexuella.” (SOU 1968:28; 29)

”Är upplevelsen av motsatt könstillhörighet ej otvetydig eller är den inte så uttalad att individen är beredd att låta den påverka utvecklingen av könsrollen, bör han således inte kunna få sin könstillhörighet ändrad [...]” (SOU 1968:28; s. 44)

Här används en dikotomi mellan genuin och icke-genuin transsexualism som en åtskiljande praktik för att konstruera en snäv roll för de transsexuella att passa in i. Ett viktigt mål i utredningen tycks vara att urskilja de sanna fallen och sortera bort de falska, de som har ”illojalt syfte”.

”Har könsändring sökts i ett illojalt syfte [...] kan samhället inte medverka.” (SOU 1968:28; s. 38)

6.1.2 Den transsexuella som avvikande

En annan diskurs är konstruktion av den transsexuella som annorlunda eller avvikande. Genom att beskriva vissa drag hos transsexuella som ”störningar” och de transsexuellas intressen som ”helt motsatta dem man finner i en slumpvis utvald normalpopulation” skapas en bild av transsexuella personer är avvikande från det normala per se.

”Undersöker man de psykiska symptomen, finner man att störningen i könsmedvetandet (i ’jag-medvetandet’) är det enda centrala psykopatologiska fenomenet.” (SOU 1968:28; s. 28).

”Möjligheter har också under senare år yppats att medelst psykologiska test av olika slag belägga de kliniska observationerna. Man finner nämligen att svaren på test, som mäter attityder och intressen hos transsexuella, är helt motsatta dem man finner i en slumpvis vald normalpopulation. Denna tendens framkommer också vid icke-verbala test.” (SOU 1968:28; s. 28)

Transsexuellas sexualitet konstrueras som ”subnormal” och det finns en idé om att de transsexuella som redan hunnit bli mödrar fått sina barn på grund utav ”tillfällighetsbetonade omständigheter” och inte på eget initiativ eller önskan. En bild av att transsexuella inte vill ha barn framträder.

”Det finns skäl för antagandet, att den transsexuelle (både mannen och kvinnan) påfallande ofta har en subnormal sexualitet i vidsträckt bemärkelse.” (SOU 1968:28; s. 27)

”Det har sålunda förekommit enstaka transsexuella personer, som är mödrar. Graviditeten har i dessa fall varit en följd mindre av en strävan att förverkliga den ursprungliga könsrollen i sexuallivet än av en sexualkontakt mot vederbörandes önskan eller under inflytande av spritförtäring eller andra tillfällighetsbetonade omständigheter.” (SOU 1968:28; s. 52).

Genom att ställa transsexuella som grupp i motsatsförhållande till homosexuella, vars utbredning utredningen vill undvika, och transvestiter, som framställs som mer erotiska personer, konstrueras transsexuella som jämförelsevis harmlösa.

”Det har också gjorts gällande, att en alltför liberal hållning kunde medföra risk för utbredning av homosexualitet.” (SOU 1968:28; s. 38)

”Det kan påträffas förutom hos gruppen äkta transvestitet – där syftet är att skänka en psykologisk tillfredsställelse ofta av erotisk valör [...]” (SOU 1968:28; s. 28)

”Det är nödvändigt att hålla isär dessa två grupper och ej klassificiera en transsexuell person som primärt homosexuell, något som tyvärr alltför ofta sker och som får svåra psykiska konsekvenser.” (SOU 1968:28; s. 29)

Sammanfattningsvis konstrueras med hjälp av dikotomin mellan det genuina/icke-genuina som åtskiljande praktik en diskurs om vad som ingår i äkta transsexualism. Genom att göra klart att de icke-genuina individerna inte kommer få tillgång till diagnos och därmed behandling är utredning medskapande av transsexuella som subjekt. Också diskursen om den transsexuella som avvikande bidrar till konstruktionen av ett subjektskap. Intressen och attityder målas upp som onormala samtidigt som transsexuellas könsdrift antas vara under medel. Genom att jämföra gruppen med andra, ’farligare’ grupper framställs de som i sammanhanget mer harmlösa.

6.1.3 Steriliseringskravet: ett allmänt intresse

Diskursen kring motiveringen av steriliseringskravet kan i stor utsträckning förstås som främst betonande allmänhetens eller samhällets intresse av ”ordning och reda i släktskapsförhållandena”. Allmänhetens vinster av en reglerande

biopolitik konstrueras som viktigare än den enskilda individens autonomi. Man menar att lagstiftningen inte heller bör stå i för ”skarp motsättning till grundläggande värderingar hos medborgare i allmänhet” som underförstått då inte är transsexuella.

”Slutligen uppställs krav på sterilisering eller avsaknad av fortplantningsförmåga [...]. Det skulle eljest inte kunna uteslutas, att den som får manligt kön blir moder eller att den som får kvinnligt blir fader.” (SOU 1968:28; s. 51)

”I samma riktning pekar ett allmänt intresse av ordning och reda i släktskapsförhållandena.” (SOU 1968:28; s. 52)

”En reform bör naturligtvis inte heller i övrigt drivas så långt att resultatet står i alltför skarp motsättning till grundläggande värderingar hos medborgare i allmänhet.” (SOU 1968:28; s. 38f)

Eftersom utredningen konstruerat den transsexuella som avvikande finns det samtidigt utrymme att argumentera för att det ligger också i individens intresse att opereras till sterilitet. Det antas att den transsexuella vill ”iaktta all tänkbar diskretion” i situationer där dennes kropp kan uppfattas som stötande, och de som redan fått barn antas ha fått det av rena tillfälligheter. Den transsexuella antas inte vilja få barn (annat kan ”ge särskild anledning till försiktighet”).

”Visserligen kan det knappast helt uteslutas, att den transsexuelles somatiska tillstånd någon gång kan komma till synes på ett sätt som ter sig stötande för omgivningen, t.ex. på sjukhus, i sovvagnskupéer eller på badanstalter. Eftersom det här regelmässigt ligger i individens eget intresse att iaktta all tänkbar diskretion, måste händelser av nämnda slag dock bli rena undantagsfall.” (SOU 1968:28; s. 44)

”[...] i sådana situationer då barnets tillkomst ej utgör något tecken på att den psykosexuella inriktningen är vacklande eller på att den inverkat på etableringen i den nya könsrollen. Däremot kan ett fader- eller moderskap självfallet ge särskild anledning till försiktighet just vid prövningen i sistnämnda hänseende.” (SOU 1968:28; s. 52)

Sammanfattningsvis kan diskursen om motivet till steriliseringskravet framförallt betraktas som centrerande av det allmännas intressen. 1968 års utredning insinuerar dessutom att det också kunde betraktas som i linje med de transsexuellas önskan, eller att en motsatt önskan i vart fall kunde inge betänkligheter kring personens övertygelse. Vad som framförallt målas upp som *önskvärt* är allmän ordning och reda i släktskapsförhållandena vilket kan tolkas som en biopolitikens vinst över den transsexuellas autonomi.

6.2 SOU 2007:16

6.2.1 Den genuint transsexuella och naturliga önskemål

I beskrivningar av transsexuella är en diskurs som uttryckligen konstruerar vissa beteenden och önskningar som ”naturliga” för den transsexuella dominerande. Det antas kännas onaturligt för den transsexuella att behålla de könskörtlar som förknippas med det kön personen vill korrigeras ifrån. Eftersom utredningen också definierar moderskap som en del av att vara kvinna¹ (och vice versa) konstrueras det som onaturligt att genomgå graviditet för den som inte längre vill ha kvinna som juridiskt kön.

”Rent objektivt kan därvid sägas att en man är en individ som normalt sett har ett visst utseende på sina yttre könsorgan, har en viss uppsättning kromosomer och en viss uppsättning könskörtlar. På motsvarande sätt kan en kvinna definieras. En annan definition hör samman med möjligheten att bli far respektive mor till ett barn. [...]” (SOU 2007:16; s. 15)

”Det framstår som troligt att en biologisk kvinna, som fått sin könstillhörighet ändrad till att vara man, skulle betrakta det som onaturligt att genomgå en graviditet och föda ett barn, eftersom det är något som är så intimt förknippat med att vara kvinna.” (SOU 2007:16; s. 115)

”Man måste exempelvis fastställa att det verkligen rör sig om en äkta transsexuell problematik och inte om ett annat psykiatriskt tillstånd.” (SOU 2007:16; s. 51)

Dikotomin mellan naturligt/onaturligt som åtskiljande praktik medför att man kan konstruera en ”säker” transsexualitet, annars kan det ”inge betänkligheter” om hur genuin personens transsexualism är. Genom att peka på att ”så gott som samtliga personer” ansöker om kastrering konstrueras det som ett normalt önskemål.

”Enligt vår uppfattning kan det inge betänkligheter om en sökande i ett könstillhörighetsärende vill behålla könskörtlarna. Vi anser att det ligger i sakens natur att en person som önskar ändrad könstillhörighet samtidigt vill göra sig av med de karakteristika som motsvarar den oönskade könstillhörigheten, dvs. könskörtlarna. Denna uppfattning delas, såvitt vi förstått, av så gott som samtliga personer som ansöker om ändrad könstillhörighet.” (SOU 2007:16; s. 116)

---

¹ Vilket intressant nog skulle innebära att alla infertila kvinnliga cispersoner borde betraktas som ’mindre’ kvinnor.

”Ett könsbyte torde föregås av noggranna överväganden och det måste antas att den enskilde genom bytet definitivt avser att leva i den nya könsrollen. Det kan därför inte anses vara förenligt med lagstiftningens syfte att den som bytt kön ändå med hjälp av modern medicinsk teknik kan bli biologisk förälder till ett barn grundat på den tidigare könstillhörigheten.” (SOU 2007:16; s. 178)

2007 års utredning använder tydligt dikotomin mellan det naturliga/onaturliga som en åtskiljande praktik för att konstruera en specifik bild av den transsexuella. Den normala transsexuella personen antas oberoende av förslagen redan vilja bli kastrerad. Återigen skapas en mall för transsexuella, och återigen ogiltigförklarar diskursen de som inte lyckas passa in i den.

6.2.2 Kastreringskravet: den enskildas intresse och en önskad situation

En uttolkad diskurs i motiveringen till kastrering är att det ligger i den transsexuella individens intresse, vilket framstår som ett legitimt argument efter att ha konstruerat den genuint transsexuella som viljandes detta. Eftersom ”så gott som samtliga” redan ansöker om kastrering konstrueras det också närmast som en icke-fråga för individen.

”En fråga som kan ställas i detta sammanhang är om det bör krävas avlägsnande av könskörtlar och/eller korrigerande av könsorgan för att könstillhörigheten skall kunna ändras i juridisk mening. [...] I praktiken begär emellertid så gott som samtliga sökande att deras könskörtlar skall avlägsnas i samband med att de ansöker om ändrad könstillhörighet.” (SOU 2007:16; s. 114)

I utredningens förslag om krav på kastrering finns en kompletterande motivering. Diskursen om den ”önskade” situationen när att en person med juridisk manlig tillhörighet blir gravid och föder ett barn. Eftersom problemet inte är att en transsexuell person blir förälder per se (de föreslås kunna spara könsceller och använda vid insemination) eller att släktbanden förvirras (utredningen underkänner 1968 års argument) blir slutsatsen att det är situationen där omvärlden ska behöva se den fysiska processen av en gravid transsexuell man som inte kan ”tillåtas få uppstå”. Denna motivering kan tolkas som att samhällets intresse att slippa en situation väger tyngre än en transsexuell mans intresse av att själv bestämma över möjligheten att genomgå en graviditet. Genom att återkomma till att kravet är ”rimligt” och att det är ”en kodifiering av praxis” betonas det ytterligare som en icke-fråga.

”Det har framkommit att det utomlands lär ha inträffat att en biologisk kvinna, som hade bytt könstillhörighet till man men som inte genomgått någon könskorrigering operation, gjorde ett tillfälligt uppehåll i sin testosteronbehandling, blev gravid och födde ett barn i sin manliga könstillhörighet. Detta torde givetvis vara ett extremt undantagsfall. [...]

Likväl framstår det som uteslutet att en sådan situation skulle kunna tillåtas få uppstå.” (SOU 2007:16; s. 115)

”Teoretiskt sett skulle en sådan situation som beskrivs som oönskad i propositionen [...] kunna inträffa.” (SOU 2007:16; s.181)

”En farhåga skulle därför, som vi nämnde inledningsvis, kunna vara att en biologisk kvinna får sin könstillhörighet ändrad till man, inte genomgår könskorrigerade ingrepp, blir gravid och föder ett barn, eller tvärtom, att en person som är registrerad som kvinna i folkbokföringen, blir far till ett barn.” (SOU 2007:16; s. 183)

”Vi anser det vara rimligt att kräva att en person som har kvinnlig könstillhörighet inte har manliga könskörtlar och tvärtom. Även om det framstår som ett extremt undantagsfall, vill vi undanröja möjligheten att en person som är folkbokförd som man föder ett barn. [...] Enligt vår uppfattning utgör förslaget i denna del en kodifiering av den praxis som råder i könstillhörighetsärenden och, som ovan nämnts, står väl i överensstämmelse med de önskemål som i princip alla transsexuella har.” (SOU 2007:16; s. 15).

Sammanfattningsvis kan diskursen om avvägningen mellan individ och samhälle i 2007 års utredning inte sägas helt entydig. Den rymmer motiveringar som pekar på både individens eget intresse av att operera bort sina könskörtlar och en allmän farhåga om att behöva hantera en situation där en man blir gravid och föder barn.

6.3 Socialstyrelsens utredning från 2010

6.3.1 Den transsexuella som utsatt

Den dominerande konstruktion av den transsexuella är som ”utsatt” och ”marginaliserad” i samhället. Problem med ohälsa och det övriga samhällets okunskap betonas.

”Transsexuella personer och personer med könsidentitetsstörningar är en särskilt utsatt grupp. Man vet idag att bl.a. transsexuella ungdomar [...] lider av psykisk, fysisk och social ohälsa i högre grad jämfört med befolkningen i helhet. Transsexuella personer utgår i vissa fall en såväl marginaliserad som stigmatiserad grupp.” (Socialstyrelsen 2010:18)

”Många berättar om svårigheter att bli accepterade av sin omgivning och svårigheter att få ett arbete och att få sin ekonomi att gå ihop.” (Socialstyrelsen 2010:19)

”Kunskaperna om diagnosen transsexualism inom hälso- och sjukvården är liten.”
(Socialstyrelsen 2010:10)

6.3.2 Den genuint transsexuella

Konstruktionen av en ”genuin” transsexualismen är närvarande, samtidigt som också variationer inom gruppen erkänns. De som inte betraktas som i behov av diagnoskoden transsexuell utan har annan könsidentitetsproblematik anses inte som mindre genuina i bemärkelsen att de bör exkluderas från behandling.

”Problematiken kan ses som ett kontinuum från de med genuin transsexualitet det vill säga de som upplever sig sedan tidig ålder födda i fel kropp, till personer med varierande behov av att uttrycka en könsidentitet som avviker från det biologiska könet.”
(Socialstyrelsen 2010:21)

”Diagnoskoden transsexualism ska inte vara avgörande för om en person ska få behandling.” (Socialstyrelsen 2010:13)

”Det förefaller finnas en växande grupp transsexuella personer och andra med könsidentitetsproblematik som endast vill genomföra vissa delar av behandlingen.”
(Socialstyrelsen 2010:70)

Sammanfattningsvis framträder i 2010 års utredning två diskurser kring konstruktionen av den transsexuella. Framförallt beskrivs transsexuella som en utsatt grupp. Idén om en genuin transsexualism är närvarande men inte konstruerad med hjälp av en naturlig/onaturlig åtskiljande praktik.

6.3.3 Icke-kravet: ur individens rättighetsperspektiv

Motiveringen av utredningens förslag, att inga krav på sterilitet eller kastrering ska ställas, baseras uteslutande på en diskurs om individens rätt till självbestämmande. Inslag av att poängtera samhällelig förändring sedan lagens tillkomst är också närvarande som motiv till förslaget om icke-krav.

”Utredningen har tagit sin utgångspunkt i att varje människa har rätt till hälsa och själv bestämma över sin kropp [...]” (Socialstyrelsen 2010:18f)

”All hälso- och sjukvård är som huvudregel frivillig.” (Socialstyrelsen 2010:29)

”Det är en grundläggande princip att varje människa har en absolut rätt att bestämma över sin kropp som bör upprätthållas. Detta gäller såväl att påbörja som att avsluta behandlingar. Vården ska så långt som möjligt utformas och genomföras i samråd med patienten. Det framgår av hälso- och sjukvårdslagstiftningen som också betonar respekten för patientens självbestämmande och integritet.” (Socialstyrelsen 2010:29)

”Nu nästan 40 år efter lagens tillkomst finns det anledning att se över kraven med anledning av samhällets utveckling men framförallt bör kraven ses över ur ett rättighetsperspektiv för individen.” (Socialstyrelsen 2010:25)

”Sedan lagens tillkomst har det skett många markanta förändringar [...] inte minst synen på kön och liksom ifrågasättande av den traditionella synen på könsuppdelning.” (Socialstyrelsen 2010:15)

I 2010 års utredning motiveras förslaget om att inga krav på upphävning av fortplantningsförmågan ska ställas genom en diskurs som betonar individens rättigheter och vikten av att respektera varje människas kroppsliga autonomi. I den mån samhället nämns är det för att betona att utredningen publiceras i en samtid när lagens krav framstår som otidsenliga.

6.4 Diskursiva förändringar

Diskursiva förändringar mellan de tre tidsmässiga nedslagen kan urskiljas både i konstruktionen av transsexuella och i avvägningen mellan statens och individens intresse. Avsnitten inleds med en kort sammanfattning av varje utrednings dominerande konstruktion respektive avvägning. Därefter diskuteras de diskursiva förändringar som kan uttolkas.

6.4.1 Konstruktionen av den transsexuella

Konstruktionen av den transsexuella som ett subjekt präglas i 1968 års utredning av en diskurs som ställer den genuina och icke-genuina transsexualismen i dikotomi mot varandra och en idé om att transsexuella är avvikande *per se*. I en jämförelse med andra mer hotfulla grupper framstår de dock som *jämförelsevis* mer harmlösa. I 2007 års utredning består den dominerande diskursen av en idé om naturliga och onaturliga önskemål avsedda att upprätthålla konstruktionen kring den genuina vs icke-genuina transsexuella. I 2010 års material är det istället en konstruktion av den transsexuella som utsatta som dominerar diskursen, även om idén om den genuint transsexuella finns kvar.

Diskursen om den genuint transsexuella återfinns i alla tre utredningar. Även om det kan förstås som att en viss *diskursiv stabilitet* i konstruktionen av transsexuella kan utläsas, förändras *vad* som betraktas som kopplat till genuin transsexualitet. 1968 är det oviljan att få barn och hatet mot den egna kroppens uttryck för det ’gamla’ könet, 2007 handlar det om viljan få könskörtlarna bortopererade, medan det 2010 inte läggs speciellt mycket i begreppet genuin transsexualism. Ordet genuinitet finns där men fyller inte den åtskiljande funktion det gör i tidigare utredningar.

Den slutsats som kan dras av detta är att det tycks finnas ett återkommande behov av att konstruera den genuint transsexuella på ett sätt som gör att kravet kring (o)möjligheterna till reproduktion framstår som i linje med den transsexuella individens intresse. Eftersom förslagen förändras, förändras också konstruktionen av den genuint transsexuella. Eller tvärtom: eftersom konstruktionen förändras, ändras också förslagen. Allra tydligast blir kanske detta fenomen i 2010 års utredning. Där föreslås *inga* begränsningar av transsexuellas reproduktion och det finns således *inget behov* av att konstruera detta som en del av genuin transsexualism. Ett intressant förhållande mellan konstruktionen av transsexuella och förslagen om sterilisering och kastrering kan alltså utläsas, där konstruktionen fyller ett legitimerande syfte av förslaget. Sammantaget kan en diskursiv förändring skönjas, där transsexuella går från att förstås som något av en avvikande sort till att ses som en utsatt grupp.

6.4.2 Avvägningen mellan statens och individens intressen i motiveringen av förslagen

1968 kom förslaget om ett steriliseringskrav i utbyte mot könskorrigering för första gången fram i en svensk kontext. Förslaget innebar att transsexuella efter sin könskorrigering inte fick lov att skaffa biologiska barn. Det motiverades till största del med ett allmänt intresse av att inte skapa förvirring i släktenskapsleden. Det finns också en idé om att genuint transsexuella inte önskar barn, och att steriliseringskravet därför till viss del kan sägas ligga också i den enskildes intresse.

2007 föreslog utredningen att steriliseringskravet skulle ersättas med ett kastreringskrav, samtidigt som transsexuella skulle få möjlighet att spara könsceller. I praktiken blev följden att transsexuella föreslogs få lov att skaffa biologiska barn men enbart genom inseminering. Som bekant ledde dock inte förslaget till ändrad lagstiftning. Motivet till förslaget är tudelat, att operera bort ens könskörtlar antas dels ligga helt i linje med individens eget intresse men man vill också undvika en situation där allmänheten ska behöva utsättas för åsynen av en gravid transsexuell man. Utredningen motiverar förslaget med att det ligger både i allmänhetens och individen intresse.

2010 menade utredningen att inga krav eller restriktioner kring transsexuellas möjligheter att reproducera sig skulle ställas i utbyte mot en juridisk könskorrigering. Slopandet av alla krav motiverades enbart med argument rörande individens rättigheter, och transsexuellas rätt till självbestämmande över den egna kroppen.

Vilka övergripande diskursiva förändringar kan då skönjas i avvägningen mellan stat och individ? I 1968 års utredning premieras vad som betraktas som *samhällets intresse* över individens autonomi som i sammanhanget framstår som sekundärt. I 2007 års utredning är istället en *avvägning mellan samhälle och individ* tydlig. Förslaget som presenteras kan betraktas som resultatet av en kompromiss mellan vad man inte längre kan neka individen (möjligheten att få biologiska barn) och vad samhället som helhet inte kan tåla (åsynen av en gravid

man). 2010 års utredning domineras slutligen av idén om mänskliga rättigheter. *Individens rätt till autonomi* framställs som okränkbar.

Sammantaget kan en förändring av spänningarna i förhållandet mellan svenska staten och den transsexuella medborgaren urskiljas. Från att i utredningar ha argumenterat för att allmän ordning och reda är det viktigaste skälet att vägra transsexuella rätten till barn, via någon slags kompromiss mellan vad som ansågs ligga i allmänhetens vs individens intresse och en fortsatt legitimering av transsexuell särbehandling till ett förslag som behandlar transsexuella som personer med samma mänskliga rättigheter som övriga befolkningen. Slutsatsen är att en diskursiv förändring av statens syn på transsexuella har ägt rum, där individens intresse väger allt tyngre.

7 Diskussion

Avslutningsvis vill jag föra en diskussion om de diskurser och diskursiva förändringar som identifierats i förhållande till Judith Butlers heterosexuella matris. Hur kan de förstås genom linsen av de två linjära könen logik? För att åter knyta an till tidigare forskning presenteras först Edenheims och Bremers tolkningar av matrisen.

Edenheim menar i sin avhandling *Begärets lagar* (2005) att det i 1968 års utredning går att utläsa en statlig konstruktion av den transsexuella som förhållandevis harmlös. Hon menar att transsexuella fyller en *bekräftande* funktion av den heterosexuella matrisen, och inte utgör något hot mot dess stabilitet. De transsexuella ifrågasätter inte matrisens binära system utan önskar bara korrigera naturens misstag.

Bremer å andra sidan kommer i sin avhandling *Kroppslinjer* (2011) fram till att den heterosexuella matrisens inordnande logik är närvarande i den svenska statens förhållande till den transsexuella kroppen. Hon förstår steriliseringskravet, och förslaget om kastrering, som biopolitiska verktyg avsedda att bestraffa den kropp som hotar att rubba logiken kring två linjära kön. Den transsexuella kroppen förstås som ett störningsmoment och ett *hot* mot den stabilitet matrisen förser oss med.

Det finns med andra ord viss motsättning i de läsningar av den heterosexuella matrisens logik som gjorts tidigare. Ett skäl till detta är att Edenheims och Bremers avhandlingar inte baseras på samma material. Samtidigt kan de båda sägas analysera samma fenomen, förhållandet mellan den svenska staten och den transsexuella kroppen, vilket gör skillnaden intressant.

Edenheims (2005) slutsats om transsexuella som ett bevis på den heterosexuella matrisens logik bekräftas i viss mån av min undersökning. I 1968 års utredning framställs transsexuella som mer harmlösa än homosexuella och transvestiter, vilket skulle kunna tyda på att transsexuella är *mer begripliga*. Samtidigt är detta inte den enda parametern att ta in i analysen av huruvida den heterosexuella matrisen logik genomsyrar utredningarna eller ej. Bremers (2011) slutsats om transsexuella som ett *hot* mot den heterosexuella matrisens stabilitet ligger än mer i linje med de slutsatser som kan dras av uppsatsens undersökning.

Den dominerande diskursen som identifierats i materialet, behovet av att genomskåda de sökande och skilja de genuint transsexuella från de icke-genuint transsexuella, menar jag kan förstås som en slags *könsnervositet*. För att lyckas förstå fenomenet transsexualitet och göra den transsexuella kroppen begriplig måste en mall konstrueras. Genom att kräva att den transsexuella har vissa känslor kring den egna kroppen och önsknings om att förändra den i en viss riktning, och samtidigt hota med utebliven diagnos om mallen inte passar, kan ett visst mått av biopolitisk kontroll över kroppen behållas. De krav som ställs upp kan alltså

förstås som skapade i enlighet med en önskan att *upprätthålla* den heterosexuella matrisens logik. För att staten ska gå med på en könskorrigering krävs något i utbyte: det 'gamla' könet måste överges helt och hållet. Inga mellanlägen tillåts. Ett tydligt exempel på detta är den diskurs kring naturliga önskemål som återfinns i 2007 års SOU. I utredningen konstrueras förmågan att bli mor som en del av definitionen av en kvinna. Följden blir att ingen som *verkligen* inte önskar kvinnligt juridisk kön kan föreställas vilja genomgå en graviditet.

Vidare kan 1968 och 2007 års förslag kring transsexuella kroppars möjlighet till reproduktion förstås som en form av *bestraffning* för den könsnervositet de orsakar. Butler menar att en obegriplig kropp inte kan passera in i *erkännandets* värme utan att också ge upp något (2004/2006). I 1968 och 2007 års utredningar blir den transsexuella en fullvärdig medborgare med nytt personnummer först när hen gett upp möjligheten att bli biologisk förälder respektive möjligheten att få genomgå den processen offentligt. I båda fallen krävs biopolitisk reglering av den transsexuella kroppen i utbyte mot ett erkännande.

Den förändring som är möjlig att uttöka i motiveringarna till förslagen kring transsexuellas reproduktion, från samhällets till individens intresse i fokus, kan förstås som ett skifte i statens syn på transsexuellas *mänsklighet*. Från att beskriva transsexuella som avvikande per se till att betrakta dem som en utsatt grupp har en förändring i vad som ryms i kategorin människa skett. Transsexuella går från att betraktas som mindre-än-mänskliga till fullt ut mänskliga.

Samtidigt kan 2010 års diskurs om transsexuella som utsatta, och frånvaron av ett krav på reproduktiv uppoffring i utbyte mot könskorrigering, betraktas som en avvikelse från upprätthållandet av matrisens logik. Detta skulle kunna tolkas som att den heterosexuella matrisens diskurs förlorat något av sin status som eftersträvansvärt i statens syn på transsexuella. Eftersom Socialstyrelsens utredning inte fullt ut kan likställas med en SOU krävs viss försiktighet i slutsatser om den heterosexuella matrisens falnande status. Undersökningens resultat kan dock betraktas som ett frö till vidare forskning om matrisens vara eller icke-vara som vägledande i svenska statens syn på transsexuella.

Referenser

Primärmaterial

- Socialstyrelsen, 2010. *Transsexuella och övriga personer med könsidentitetsstörningar. Rättsliga villkor för fastställande av könstillhörighet samt vård och stöd.* Nås via: <http://fpes.se/wp-content/uploads/2012/01/Utredning20100630.pdf> Hämtad: 2016-05-15
- SOU 1968:28 *Intersexuellas könstillhörighet. Förslag till lag om fastställande av könstillhörighet i vissa fall.*
- SOU 2007:16 *Ändrad könstillhörighet – förslag till ny lag. Betänkande av Könstillhörighetsutredningen.*

Sekundärmaterial

- Ambjörnsson, Fanny, 2006. *Vad är queer?* Stockholm: Natur och kultur.
- Bergström, Göran och Boréus, Kristina, 2012. Diskursanalys. I Göran Bergström och Kristina Boréus (red.). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys.* 3 uppl. Lund: Studentlitteratur, s. 353-415
- Bremer, Signe, 2011. *Kroppslinjer: kön, transsexualism och kropp i berättelser om könskorrigering.* Diss. Göteborg: Institutionen för kulturvetenskaper, Göteborgs Universitet. Göteborg: Makadam förlag
- Broberg, Gunnar och Tydén, Mattias, 2005. *Oönskade i folkhemmet: rashygien och sterilisering i Sverige.* 2 uppl. Stockholm: Dialogos
- Butler, Judith, 1990/2007. *Genustrubbel: feminism och identitetens subversion.* Göteborg: Daidalos
- Butler, Judith, 2004/2006. *Genus ogjort: kropp, begär och möjlig existens.* Stockholm: Norstedts akademiska förlag
- Edenheim, Sara, 2005. *Begärets lagar: moderna statliga utredningar och heteronormativitetens genealogi.* Diss. Lund: Humanistiska fakulteten, Lunds Universitet. Eslöv: Symposion
- Edenheim, Sara, 2015. Äktenskapet, sexualmoralen och barnets bästa som samhällsorganisatörer i två statliga utredningar. I Klara Arnberg, Pia Lasker och Fia Sundevall (red.). *Sexualpolitiska nyckeltexter.* Stockholm: Leopard förlag
- Foucault, Michel, 1969/2002. *Vetandets arkeologi.* Lund: Arkiv
- Foucault, Michel, 1971/1993. *Diskursens ordning: installationsföreläsning vid Collège de France den 2 december 1970.* Stockholm: B. Östlings bokförl. Symposion

- Foucault, Michel, 1972/2010. *Vansinnets historia under den klassiska epoken*. 6 uppl. Lund: Arkiv förlag
- Foucault, Michel, 1976/2002. *Sexualitetens historia. Band I- Viljan att veta*. Göteborg: Daidalos
- Foucault, Michel, 1982. The Subject and Power. *Critical Inquiry*, 8(4), pp. 777-795.
- Hall, Stuart, 2013. The work of representation. I Stuart Hall, Jessica Evans och Sean Nixon (red.). *Representation*. 2 uppl. London: Sage
- Hammarberg, Thomas, 2009. *Human Rights and Gender Identity*. CommDH/Issue paper Council of Europe Commissioner for Human Rights. 2 juli 2009. Strassburg
- International Commission of Jurists, 2007. *Yogyakarta Principles - Principles on the application of international human rights law in relation to sexual orientation and gender identity*. Nås via: <http://www.refworld.org/docid/48244e602.html> Hämtad: 2016-05-15
- Lemke, Thomas, 2010. From state biology to the government of life: Historical dimensions and contemporary perspectives of 'biopolitics'. *Journal of Classical Sociology*, 10(4), pp. 421-438.
- Levande Historia, 2016. *Steriliseringslagen för transsexuella avskaffas*. Nås via: <http://www.levandehistoria.se/hbtq/Warren-Kunce-steriliseringslagen-for-transsexuella-avskaffas> Hämtad: 2016-05-02
- NE, 2016. *Transsexualism*. Nås via: <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/transsexualism> Hämtad: 2016-05-19
- NE, 2016a. *Intersexualitet*. Nås via: <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/intersexualitet> Hämtad: 2016-05-19
- NE, 2016b. *Transperson*. Nås via: <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/transperson> Hämtad: 2016-05-18
- NE, 2016c. *Cisperson*. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/transperson> Hämtad: 2016-05-16
- Olsson, Ulf, 1997. *Folkhälsa som pedagogiskt projekt: bilden av hälsouppllysning i statens offentliga utredningar*. Diss. Uppsala: Institutionen för pedagogik, didaktik och utbildningsstudier, Uppsala Universitet. Stockholm: Almqvist & Wiksell International
- Regeringens proposition 2012/13: 107 Upphävandet av kravet på sterilisering för ändrad könstillhörighet
- RFSL Ungdom, 2016. *Vad är trans? Ordlista*. Nås via: <http://www.transformering.se/vad-ar-trans/ordlista> Hämtad: 2016-05-14
- RFSL Ungdom, 2016a. *Vad är trans? Kön*. Nås via: <http://www.transformering.se/vad-ar-trans/kon> Hämtad: 2015-05-19
- Rosenberg, Tiina, 2005. *Könet brinner!: texter*. Stockholm: Natur och kultur
- Runcis, Maija, 1998. *Steriliseringar i folkhemmet*. Diss. Stockholm: Historiska Institutionen, Stockholms Universitet. Stockholm: Ordfront

- SOU 1974:25. *Fri Sterilisering. Betänkande av Steriliseringsutredningen*
- SOU 2000:20 *Steriliseringsfrågan i Sverige 1935-1975. Slutbetänkande av 1997 års steriliseringsutredning*
- Spade, Dean, 2009. Keynote Address: Trans Law & Politics on a Neoliberal Landscape. *Temple Political & Civil Rights Law Review*, 18(2), pp. 253-373.
- Teorell, Jan och Svensson, Torsten, 2007. *Att fråga och att svara: samhällsvetenskaplig metod*. Stockholm: Liber
- Walters, William, 2012. *Governmentality: critical encounters*. London: Routledge, 2012.
- Winther Jørgensen, Marianne och Phillips, Louise, 2000. *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur
- Zaremba, Maciej., 1999. *De rena och de andra: om tvångssteriliseringar, rashygien och arvsynd*. Stockholm: Bokförlaget DN